


**КСЕНІЯ МИКОЛАЇВНА ГУРТОВА,**

Харківський національний університет внутрішніх справ,  
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0001-7788-5132>,  
e-mail: [kgurtovaa@gmail.com](mailto:kgurtovaa@gmail.com)

## ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Статтю присвячено аналізу зловживань процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві. Розглянуто наявні в юридичній літературі погляди та підходи щодо проблематики зловживання правами.

На підставі огляду наукової літератури зроблено висновок про існування загальнотеоретичних конструкцій щодо розуміння поняття «зловживання процесуальними правами» в межах двох підходів. Перший підхід стосується визначення зловживання процесуальними правами як використання процесуальних прав не за призначенням, другий – як різновид процесуального правопорушення. Проаналізовано вітчизняне законодавство із проблематики дослідження.

Аргументовано, що зловживання процесуальними правами є певним становищем, до якого потрапляють учасники судового розгляду, права яких порушуються та безпосередньо пов'язані з правам особи, яка ними зловживає. Реалізація процесуальних прав здійснюються однією стороною спору до визначених меж, доки це не суперечить інтересам іншої сторони. Порушення цих меж веде до виникнення та існування такого правового явища, як зловживання правом.

Встановлено, що зловживання процесуальними правами полягає в тому, що одна зі сторін спору, якій формально належать певні права, неправомірно їх реалізує, порушуючи міру і вид поведінки, визначені процесуальним законом, користуючись при цьому тим, що зазначені права об'єктивно не можуть бути чітко окреслені за допомогою прямих заборон. Інакше кажучи, сторони спору при реалізації своїх прав не враховують усі фактичні обставини та не зважають на можливу шкоду для інтересів одна одної.

Звернено увагу на те, що різноманітність процесуальних прав у цивільному та господарському судочинстві породжує відповідну кількість видів зловживань ними з боку учасників справи. Внаслідок відсутності чіткого переліку в чинному законодавстві видів зловживань процесуальними правами, існування певної судової практики вирішення цієї категорії справ слід констатувати існування різних класифікацій з боку науковців.

**Ключові слова:** зловживання правом, процесуальні права, реалізація суб'єктивного права, судова практика, ознаки зловживання процесуальними правами, види зловживання процесуальними правами.

### *Оригінальна стаття.*

**ВСТУП.** Проблема зловживання процесуальними правами не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Історично на рівні теорії та судової практики доведеним фактом є непоодинокі випадки, коли суб'єкт права при реалізації своїх прав, зокрема процесуальних, використовує їх не за призначенням, а з метою спричинити негативні наслідки для іншої сторони спору. У теорії права зловживання правом зазвичай розглядають як об'єктивне соціальне явище, що існує в суспільстві на всіх етапах його розвитку. У чинному вітчизняному законодавстві не регламентовано поняття «зловживання процесуальними правами», хоча є напрацьована судова практика, що містить конкретні ознаки цього поняття та стали правові позиції. Саме це спонукає науковців по-

стійно проводити наукові дослідження задля формулювання пропозицій для законодавця щодо визначення цього правового явища та закріплення його на законодавчому рівні. Цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

**МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.** Метою репрезентованої статті є з'ясування сутності, істотних ознак зловживання правом під час здійснення цивільного або господарського судочинства.

Відповідно до сформульованої мети статті визначені такі завдання: всебічно осмислити сутність такої юридичної конструкції, як зловживання процесуальними правами; розглянути напрацьовані сучасною юридичною наукою форми зловживання процесуальним правом; визначити риси зловживання процесуальними

правами як різновиду процесуального правопорушення; у контексті аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) визначити перелік дій, які залежно від конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами.

**ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.** Проблеми зловживання правом приділено чимало уваги вчених у галузях процесуального права і загальної теорії права. Серед монографічних робіт слід виокремити дослідження Н. Буроменської, О. Кота, О. Мілетича, М. Хміля, Т. Полянського. Серед учених-цивілістів заслуговують на увагу праці Д. Бакаєва, О. Рогач. У галузі цивільного або господарського процесуального права проблемі зловживання правом присвятили свої наукові публікації Ю. Александрович, І. Андрієнко, С. Андрощук, М. Балюк, С. Бичкова, Н. Васильєва, Г. Діброва, В. Комаров, Д. Луспенник, А. Олійник, М. Нуралін, В. Петренко, О. Подцерковний, В. Резнікова, А. Смітюх, О. Фонова, С. Фурса, М. Шевердін, А. Штефан, Г. Чурпіта, В. Яцина та ін.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної тематики засвідчує, що науковці опікуються такими проблемними питаннями:

- встановлення поняття, ознак і видів зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві;
- необхідність розмежування понять «процесуальна диверсія» та «зловживання процесуальними правами» у господарському процесі;
- визначення зловживання цивільними процесуальними правами як юридичного процесуального факту;
- обґрунтування висновку про те, що затягування є формою зловживання правом для суддів;
- роль суду в запобіганні зловживанню цивільними процесуальними правами;
- шляхи вирішення проблеми зловживання процесуальними правами в цивільному та господарському процесах.

Попри тенденцію щодо збільшення наукової уваги вчених-юристів до проблеми запобігання зловживання правом у цивільному та господарському судочинстві, вважати її вирішеною є передчасним. Саме ці міркування диктують необхідність продовження наукових пошуків у зазначеному напрямі.

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.** Методологічний інструментарій, необхідний для всебічного осягання природи зловживань процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві, складається із сукупності загальнонаукових, конкретно-наукових та

спеціально-юридичних методів пізнання явищ юридичної дійсності. Основоположним серед них став діалектичний метод, який безпосередньо посприяв розкриттю змістовної складової зловживання процесуальними правами. Аксиологічний підхід надав можливість розкрити роль загальних засад цивільного, господарського законодавства (добросовісності, розумності та справедливості, незавдання шкоди іншій особі, додержання моральних засад суспільства) для запобігання зловживання процесуальними правами. Науковий плюралізм як константа та важлива складова сучасних юридичних досліджень дозволив розглянути наявні в юридичній літературі погляди та підходи щодо проблематики зловживання правами, внаслідок чого встановлено, що досліджуване явище, з одного боку, розуміють як використання процесуальних прав не за призначенням, а з іншого – зловживання процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві слід вважати різновидом процесуального правопорушення. Водночас завдяки методологічному плюралізму звернено увагу на погляди, в межах яких заперечується сумісність процесуальних галузей права з інститутом зловживання правом (йому відводиться місце виключно в матеріальних галузях права).

Унікальність предмета дослідження детермінувала застосування спеціально-наукових методів. Герменевтичний метод став у пригоді під час аналізу положень ЦПК України та ГПК України, в яких визначається перелік дій, котрі залежно від конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами. Системний підхід надав змогу встановити, що конкретними юридичними наслідками зловживання процесуальними правами мають бути повернення скарги, заяви, клопотання, позову, залишення їх без розгляду або застосування інших заходів процесуального примусу. Логіко-семантичний та формально-логічний методи були використані задля розкриття проявів зловживання сторонами спору своїми процесуальними правами. Метод класифікації та узагальнення посприяв визначенню різноманітності видів зловживань процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві.

Вагомою є роль спеціально-правових методів під час дослідження зловживань процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві. Формально-юридичний метод використовувався для осмислення ролі суду в забезпеченні справедливого балансу під час використання сторонами спору своїх прав і обов'язків з метою запобігання

зловживанням правами. Оперування нормативно-догматичним (юридико-технічним) методом відбувалося під час розкриття і характеристики таких критеріїв для визначення зловживання процесуальними правами у цивільному та господарському судочинстві, як: недобросовісне (формальне) використання процесуальних прав; умисні протиправні дії сторони спору задля перешкоджання ефективній реалізації процесуальних прав іншими учасниками процесу; реалізація суб'єктивного процесуального права з використанням способів, які суперечать призначенню права; суперечлива, непослідовна позиція у справі тощо.

**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ.** У доктринальних дослідженнях питання щодо зловживання правом розглядається в різних аспектах, дослідники висловлюють різні погляди на цю проблематику. Сьогодні вчені не мають одностайної думки щодо визначення терміна «зловживання правом», що призводить до відсутності у вітчизняній науковій спільноті єдиного підходу на цю тему (Лазарєв, Жидовцева, 2021, с. 151; Лазарєв, 2023, с. 186). Для кращого розуміння правової природи зловживання правом у приватному праві слід розглянути наявні в теорії та практиці класифікації видів зловживання правом.

Аналіз юридичної літератури та судової практики дозволяє зробити висновок про різноманітність зловживання правом у межах загального поділу приватного права на матеріальне і процесуальне. Розглядаючи зловживання правом у матеріальному праві, слід говорити про зловживання суб'єктивними правами в цивільному, корпоративному, сімейному праві тощо. Коли йдеться про зловживання правом у процесуальному праві, знаходимо чимало прикладів зловживань процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві.

Вказані правові конструкції відрізняються як по суті, так і за правовими наслідками щодо їх застосування судом. При зловживанні процесуальними правами суд має право повернути скаргу, заяву, клопотання, позов, залишити їх без розгляду або застосувати інші заходи процесуального примусу. Натомість правовим наслідком зловживання матеріальними (цивільними) правами може бути, зокрема, відмова в захисті цивільного права та інтересу, тобто відмова в поданні позову, скарги<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від

Розглядаючи зловживання правами у процесуальному праві, слід наголосити на його зв'язку з матеріальним правом, що проявляється в дотриманні загальних засад цивільного, господарського законодавства, зокрема справедливості, добросовісності та розумності (п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України), незавдання шкоди іншій особі (ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України), додержання моральних засад (ч. 4 ст. 13 Цивільного кодексу України), можливість суду у визначених випадках зобов'язати особу припинити зловживати своїми правами (ч. 6 ст. 13 Цивільного кодексу України)<sup>2</sup>.

Неприпустимість зловживання процесуальними правами є одним із принципів цивільного та господарського судочинства відповідно до п. 11 ч. 3 ст. 2 ЦПК України<sup>3</sup> та п. 11 ч. 3 ст. 2 ГПК України<sup>4</sup>, що забезпечується гарантіями дотримання судом основних засад цивільного, господарського судочинства: учасники судового процесу повинні користуватися своїми процесуальними правами добросовісно; зловживання процесуальними правами не допускається; суд забезпечує справедливий баланс використання сторонами спору своїх прав і обов'язків з метою запобігання зловживанням правами.

Сьогодні проблема зловживання правом є актуальною як для цивільного, так і для господарського процесу, але законодавчо вона не вирішена в контексті відсутності визначення поняття «зловживання процесуальними правами». На жаль, ця прогалина в законодавстві породжує негативні наслідки для сторін спору щодо процесуальної рівності, що неодмінно несе загрозу для всього правосуддя.

03.06.2020 : справа № 318/89/18, провадження № 61-128св19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89675396> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>2</sup> Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>3</sup> Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>4</sup> Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 08.12.2023).

Аналіз юридичної літератури дозволяє зробити висновок про існування загальнотеоретичних конструкцій щодо розуміння поняття «зловживання процесуальними правами» в межах двох підходів. Перший підхід стосується визначення зловживання процесуальними правами як використання процесуальних прав не за призначенням, другий – як різновиду процесуального правопорушення.

Представники першого підходу зловживання процесуальними правами визначають як: «нецільове використання процесуальних прав, їх свідоме перекинування, застосування не за призначенням, що деструктивно впливає на процес і нівелює його мету, порушення функціонального призначення суб'єктивного цивільного процесуального права, що утворює поведінку, спрямовану на досягнення протиправної мети; вину особи, що зловживає правом, тобто ставлення особи до своєї поведінки» (Александрович, 2010, с. 7); «неприпустиме здійснення права, що спрямоване проти правильного, своєчасного розгляду і вирішення справи або веде до вкрай несправедливих результатів для противної сторони; реалізацію (здійснення) процесуального права, що спрямоване проти правильного і своєчасного розгляду справи, рівноправності сторін або порушення інтересів зустрічної; будь-яку поведінку суб'єкта, що прямо не порушує правових приписів, але спрямована на недосягнення мети судочинства, а саме правильного і своєчасного розгляду, вирішення справи по суті; особа може прямо не порушувати вимог закону, але діяти не відповідно до його мети, заподіюючи тим самим певної шкоди правам і законним інтересам інших осіб» (Балюк, Луспеник, 2008, с. 10); «порушення основних принципів, загальноприйнятих стандартів ведення процесу, що тягне за собою неможливість досягнення справедливого рішення по справі; не тільки теоретичний, але й законодавчий термін, що надає остаточну і негативну правову оцінку діям особи; недобросовісне використання процесуальних прав, яке можна кваліфікувати через критерій відсутності серйозного законного інтересу, тобто легітимного прагнення до захисту своїх прав від порушень, викладених у позові (скарзі, заяві), або легітимного прагнення до отримання певних переваг, передбачених процесуальним законом» (Смітюх, 2007); використання таких прав учасниками справи та їх представниками всупереч меті таких прав, а відтак і всупереч меті та завданням судочинства, що завдає шкоди або створює загрозу завдання шкоди інтересам правосуддя і правам, свободам та інтересам

інших учасників справи (Андрієнко, 2019, с. 97; Васильєва, 2006, с. 13; Петренко, 2016, с. 266; Штефан, 2017, с. 62).

Науковці, що підтримують другий підхід, зловживання процесуальними правами розуміють як особливий різновид процесуального правопорушення, яке полягає у протиправному, несумлінному та неналежному використанні особою, яка бере участь у справі (її представником), належних їй процесуальних прав, виражається у винних процесуальних діях (бездіяльності), що зовнішньо відповідають вимогам процесуальних норм, однак здійснених з корисливим або особистих мотивів, завдає шкоду інтересам правосуддя та (або) інтересам осіб, котрі беруть участь у справі, тягне за собою застосування заходів процесуального примусу<sup>1</sup>; як цивільне процесуальне правопорушення, для якого характерними є умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу (їх представників), що спричиняють порушення процесуальних прав інших учасників цивільного процесу (їх представників), перешкоджають гарантованому в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод правосуддю, що є підставою для застосування судом процесуальних санкцій (позбавлення права на процесуальну дію або застосування судом інших негативних юридичних наслідків, передбачених законом); як зловживання правами, що характеризуються умислом порушити порядок цивільного судочинства<sup>2</sup>; як «особливу форму процесуального правопорушення, тобто умисні недобросовісні дії учасників процесу (а в окремих випадках і суду), що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і здійснюються лише з видимою метою реалізації таких прав, пов'язані з обманом відносно відомих обставин справи, в цілях обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, що беруть участь у справі, а також з метою перешкодження діяльності суду з правильного і своєчасного розгляду й вирішення справи, що тягне за собою застосування

<sup>1</sup> Діброва Г. Практика апеляційного господарського суду у процесуальному реагуванні на зловживання процесуальними правами. URL: [https://drive.google.com/file/d/1\\_F34zoBpzPj0opKSCw\\_UvhBK5SQIH8Ej/view](https://drive.google.com/file/d/1_F34zoBpzPj0opKSCw_UvhBK5SQIH8Ej/view) (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>2</sup> Яцина В. Б. Запобігання судом зловживанню цивільними процесуальними правами // Асоціація правників України : сайт. URL: [https://uba.ua/documents/presentation/2019\\_east\\_forum/Yatsyna.pdf](https://uba.ua/documents/presentation/2019_east_forum/Yatsyna.pdf) (дата звернення: 08.12.2023).

заходів процесуального примусу» (Комаров та ін., 2011, с. 414); як «протиправні дії, оскільки норма права реалізується всупереч її призначенню та з метою досягнення неправомірного результату, що, як правило, супроводжується завданням шкоди правам та інтересам іншої особи або суспільства» (Буроменська, 2021, с. 20).

Хоча існує думка, що заперечує сумісність процесуальних галузей права з інститутом зловживання правом (йому відводиться місце виключно у матеріальних галузях права). Прибічники цього підходу обґрунтовують свої судження тим, що «зловживання правом у матеріальних галузях слугує передумовою для застосування як аналогії права, так і аналогії закону в тій частині, у котрій вони передбачають можливість застосування несприятливих наслідків (санкцій). У процесуальній галузі права (цивільному чи господарському процесі) все інакше. Природа процесуальної галузі, на відміну від матеріальної галузі права, така, що не передбачає будь-яких аналогій» (Резнікова, 2013, с. 33). На думку О. Мілетич (2015, с. 9), «зловживання правом і наведені у зв'язку з цим застереження засвідчують, що з наукового погляду подібне, досить складне за своїм змістом соціальне явище, потрібно вивчати насамперед у межах загальної теорії права, а не галузевих наукових дисциплін».

Як зауважує В. Резнікова (2013), зловживання сторонами спору своїми процесуальними правами може бути проявом недотримання, тлумачення на свій розсуд таких принципів судочинства, як змагальність і добросовісність, задля здобуття переваги в змагальному процесі, використовуючи різні форми зловживання правами, процесуальними засобами, закріпленими в процесуальних нормах.

Феномен зловживання процесуальними правами як особливий різновид правопорушення в цивільному та господарському судочинстві полягає в тому, що при зловживанні цими правами одночасно порушуються умови реалізації відповідних суб'єктивних цивільних, господарських процесуальних прав (Бичкова, Чурпіта, 2015). Адже зловживання правом, зокрема процесуальними правами, є поведінкою однієї зі сторін спору, що порушує межі здійснення суб'єктивних процесуальних прав іншою стороною. Сторони цивільного, господарського спору мають здійснювати свої процесуальні права відповідно до їх призначення<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 06.09.2018 : справа № 552/2378/17, провадження № 61-43659ск18 // Єди-

У юридичній літературі до критеріїв для визначення зловживання процесуальними правами в цивільному та господарському судочинстві відносять: недобросовісне (формальне) використання процесуальних прав; умисні протиправні дії сторони спору задля перешкодження ефективній реалізації процесуальних прав іншими учасниками процесу<sup>2</sup>; реалізацію суб'єктивного процесуального права із використанням способів, які суперечать призначенню права<sup>3</sup>; суперечливу, непослідовну позицію у справі (Голубєва, 2018); тимчасовість, деструктивність (Резнікова, 2013; Полянський, 2013а, с. 33; Полянський, 2013б, с. 234).

У статті 44 ЦПК України<sup>4</sup> та ст. 43 ГПК України<sup>5</sup> чітко визначено перелік дій, які залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами. Наприклад, подання скарги на постанову чи рішення суду, які не підлягають оскарженню; клопотань для вирішення питання, що вже вирішене судом, або щодо безпідставного відводу; декількох позовів; необґрунтоване об'єднання позовних вимог тощо.

Проте вищенаведений перелік зловживання процесуальними правами не є вичерпним. У судовій практиці зустрічаються такі випадки зловживань процесуальними правами: подання клопотань щодо призначення численних,

ний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76350143> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>2</sup> Яцина В. Б. Запобігання судом зловживанню цивільними процесуальними правами // Асоціація правників України : сайт. URL: [https://uba.ua/documents/presentation/2019\\_east\\_forum/Yatsyna.pdf](https://uba.ua/documents/presentation/2019_east_forum/Yatsyna.pdf) (дата звернення: 08.12.2023); Подцерковний О. П. Затягування як форма зловживання правом – для суддів. URL: <https://docs.google.com/presentation/d/1za0joGjSek8JkZUJfkhS0XjZH873rYUP/edit#slide=id.p1> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>3</sup> Подцерковний О. П. Затягування як форма зловживання правом – для суддів. URL: <https://docs.google.com/presentation/d/1za0joGjSek8JkZUJfkhS0XjZH873rYUP/edit#slide=id.p1> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>4</sup> Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 08.12.2023).

<sup>5</sup> Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 08.12.2023).

необґрунтованих судових експертиз; несплата витрат, необхідних для проведення судових експертиз; неподання (несвоєчасне) подання доказів; умисне неотримання судової повістки (Фонова, 2008; Шевердін, 2018; Нуралін, 2019); подання позову, скарги без сплати судового збору; порушення процесуальних строків подання процесуальних документів; використання образливих виразів, ненормативної лексики<sup>1</sup>.

**ВИСНОВКИ.** Підсумовуючи розгляд зловживань правом у процесуальному праві, можна зробити такі висновки. Зловживання процесуальними правами є певним становищем, до якого потрапляють учасники судового розгляду, права яких порушуються та безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає. Реалізація процесуальних прав здійснюється однією стороною спору до визначених меж, доки це не суперечить інтересам іншої сторони. Порушення цих меж веде до виникнення та існування такого правового явища, як зловживання правом.

Зловживання процесуальними правами полягає в тому, що одна зі сторін спору, якій формально належать певні права, неправомірно їх реалізує, порушуючи міру і вид поведінки, визначені процесуальним законом, користуючись при цьому тим, що зазначені права об'єктивно не можуть бути чітко окреслені за допомогою прямих заборон. Інакше кажучи, сторони спору при реалізації своїх прав не враховують усі фактичні обставини та не зважають на можливу шкоду для інтересів одної.

Різноманітність процесуальних прав у цивільному та господарському судочинстві породжує відповідну кількість видів зловживань ними з боку учасників справи. Внаслідок відсутності чіткого переліку в чинному законодавстві видів зловживань процесуальними правами, існування певної судової практики вирішення цієї категорії справ слід констатувати існування різних класифікацій.

### СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Александрович Ю. І. Зловживання процесуальними правами у цивільному і господарському процесах: шляхи вирішення проблеми // Закарпатські правові читання : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Ужгород, 29–30 квіт. 2010 р.) : у 2 т. / ред. кол.: Ф. Г. Ващук та ін. Ужгород : ЗақДУ, 2010. Т. 2. С. 6–9.
2. Андрієнко І. С. Зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві: окремі питання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 96–99. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-23>.
3. Балюк М. І., Луспеник Д. Д. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Харків : Харків юридичний, 2008. 708 с.
4. Бичкова С. С., Чурпіта Г. В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 12–18.
5. Буроменська Н. Л. Поняття і правова природа принципу заборони зловживання правом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2021. 247 с.
6. Васильєва Н. М. Зловживання процесуальними правами особами, які беруть участь у справі // Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 27–28 жовт. 2006 р.). Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2006. С. 12–16.
7. Голубєва Н. Ю. Зловживання цивільними процесуальними правами: новели ЦПК // Новели цивільного процесуального кодексу України : матеріали круглого столу (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2018. С. 3–9.
8. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
9. Лазарєв В. В. Концепції розуміння сутності категорії «зловживання правом». *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 179–189. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.16>.
10. Лазарєв В. В., Жидовцева О. А. Щодо наукової дискусії про юридичну природу зловживання правом. *Право і безпека*. 2021. № 1 (8). С. 151–155. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.1.21>.
11. Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 18 с.

<sup>1</sup> Петров В. Зловживання процесуальними правами в господарському процесі. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WEMo4EdoHD1-grceoHLCKGcNwxqXSw7F/view> (дата звернення: 08.12.2023); В Одесі обговорили проблематику зловживання процесуальними правами задля єдиної судової практики // Конструктив news : сайт. 15.11.2021. URL: <https://konstruktiv-news.com/obgovorili-problematiku-zlovzhivannja-procesualnimi-pravami-zadlja-iedinoid-sudovoi-praktiki/> (дата звернення: 08.12.2023).

12. Нуралін М. Зловживання процесуальними правами у господарському процесі // VB PARTNERS : сайт. 13.03.2019. URL: <https://vbpartners.ua/uk/zlovzhivannja-procesualnimi-pravami-u-gospodarskomu-procesi/> (дата звернення: 08.12.2023).
13. Петренко В. С. Зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 265–268.
14. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013а. № 3 (74). С. 31–38.
15. Полянський Т. Т. Феномен зловживання правом (загальнотеоретичне дослідження) : монографія. Київ : Право України ; Харків : Право, 2013б. 376 с.
16. Резнікова В. Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві: поняття, ознаки, види. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 31–36.
17. Смітюх А. В. Щодо розмежування понять «процесуальна диверсія» та «зловживання процесуальними правами» у господарському процесі // Nauka: teoria i praktyka. 2007 : materiały Czwartey międzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji (Przemyśl, 16–31 sierpnia 2007 r.). Przemyśl : Nauka i studia, 2007. S. 77–79.
18. Фонова О. С. Зловживання процесуальними правами учасниками господарського процесу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2008. Вип. 6. С. 187–199.
19. Швердін М. Зловживання процесуальними правами: як запобігти? // Юридична Газета online : сайт. 25.04.2018. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-yak-zapobigti.html> (дата звернення: 08.12.2023).
20. Штефан А. Зловживання цивільними процесуальними правами як юридичний процесуальний факт. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 2. С. 62–70.

Надійшла до редакції: 12.12.2023

Прийнята до опублікування: 06.03.2024

## REFERENCES

1. Aleksandrovych, Yu. I. (2010, April 29–30). *Abuse of procedural rights in civil and commercial proceedings: ways to solve the problem* [Conference presentation abstract]. II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students “Transcarpathian legal readings”. Uzhhorod, Ukraine.
2. Andriienko, I. S. (2019). Abuse of Procedural Rights in Civil Proceedings: Some Issues. *South Ukrainian Law Journal*, 3, 96–99. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-23>.
3. Baliuk, M. I., & Luspenyk, D. D. (2008). *Practice of application of the Civil Procedure Code of Ukraine (civil procedure in questions and answers)*. Kharkiv Legal.
4. Buromenska, N. L. (2021). *The concept and legal nature of the principle of prohibition of abuse of power* [Candidate dissertation, University of Economics and Law “KROK”].
5. Bychkova, S. S., & Churpita, H. V. (2015). Abuse of civil procedural rights. *Forensis Herald*, 2(24), 12–18.
6. Fonova, O. S. (2008). The abuse by procedural rights by participants of the economic process. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 6, 187–199.
7. Holubieva, N. Yu. (2018, March 26). *Abuse of civil procedural rights: novelties of the Code of Civil Procedure* [Conference presentation abstract]. Round Table “Novelties of the Civil Procedure Code of Ukraine”, Odesa, Ukraine.
8. Komarov, V. V., Bihun, V. A., Barankova, V. V. et al. (2011). *Civil procedure course* (V. V. Komarov, Ed.). Right.
9. Lazarev, V. V. (2023). Concepts of understanding the essence of the “abuse of rights category”. *Law and Safety*, 1(88), 179–189. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.16>.
10. Lazarev, V. V., & Zhydovtseva, O. A. (2021). Regarding Scientific Discussion on Legal Nature of the Law Abuse. *Law and Safety*, 1(80), 151–155. <https://doi.org/10.32631/pb.2021.1.21>.
11. Miletych, O. O. (2015). *Abuse of law: theoretical and applied aspects* [Candidate thesis, Dragomanov National Pedagogical University].
12. Nuralin, M. (2019, March 13). *Abuse of procedural rights in the economic process*. VB PARTNERS. <https://vbpartners.ua/uk/zlovzhivannja-procesualnimi-pravami-u-gospodarskomu-procesi/>.
13. Petrenko, V. S. (2016). Abuse of procedural rights in civil proceedings. *Young Scientist*, 6, 265–268.
14. Polianskyi, T. (2013a). Abuse of procedural rights: legal means of prevention and possibilities for their improvement. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(74), 31–38.

14. Polianskyi, T. T. (2013b). *The phenomenon of abuse of law (general theoretical study)*. Law of Ukraine; Right.
15. Rieznikova, V. (2013). Abuse of procedural rights in commercial proceedings: concept, signs, types. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences*, 95, 31–35.
22. Sheverdin, M. (2018, April 25). *Abuse of procedural rights: how to prevent?* Legal Newspaper online. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-yak-zapobigti.html>.
16. Shtefan, A. (2017). Abuse of civil procedural rights as a legal procedural fact. *Theory and Practice of Intellectual Property*, 2, 62–70.
17. Smitiukh, A. V. (2007, August 16–31). *On the distinction between the concepts of “procedural sabotage” and “abuse of procedural rights” in commercial proceedings* [Conference presentation abstract]. Fourth International Scientific and Practical Conference “Science: theory and practice”. Przemysł, Poland.
18. Vasylieva, N. M. (2006, October 27–28). *Abuse of procedural rights by persons involved in the case* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference of Young Scientists “Fifth autumn legal readings”. Khmelnytskyi, Ukraine.

Received the editorial office: 12 December 2023

Accepted for publication: 6 March 2024

**KSENIIA MYKOLAIVNA HURTOVA,**

*Kharkiv National University of Internal Affairs,  
Department of Fundamental and Legal Disciplines;  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7788-5132>,  
e-mail: [kgurtovaa@gmail.com](mailto:kgurtovaa@gmail.com)*

**SOME ASPECTS OF THE ABUSE OF RIGHTS IN CIVIL AND ECONOMIC PROCEEDINGS**

The article is devoted to the analysis of abuse of procedural rights in civil and economic proceedings. The views and approaches to the problem of abuse of rights available in the legal literature are considered.

Based on the review of scientific literature, the conclusion has been made that there are two general theoretical constructs for understanding the concept of “abuse of procedural rights” within the framework of two approaches. The first approach involves the definition of abuse of procedural rights as misuse of procedural rights, and the second approach – as a type of procedural offence. The article analyses the national legislation on the subject matter of the study.

It is argued that the abuse of procedural rights is a certain situation which participants to court proceedings find themselves in, whose rights are violated and are directly related to the rights of the person who abuses them. The exercise of procedural rights is carried out by one party to the dispute within certain limits, as long as it does not contradict the interests of the other party. Violation of these limits leads to the emergence and existence of such a legal phenomenon as abuse of rights.

It is established that abuse of procedural rights means that one of the parties to a dispute, which formally has certain rights, unlawfully exercises them, violating the extent and type of behaviour defined by the procedural law, while taking advantage of the fact that these rights cannot be objectively clearly defined by means of direct prohibitions. In other words, when exercising their rights, the parties to the dispute do not take into account all the actual circumstances and do not take into account the possible harm to each other’s interests.

Attention is drawn to the fact that the diversity of procedural rights in civil and commercial proceedings gives rise to a corresponding number of types of their abuse by the parties to a case. Due to the absence of a clear list in current legislation of the types of abuse of procedural rights and the existence of certain judicial practice in resolving this category of cases, it should be noted that there are various classifications by scholars.

**Key words:** *abuse of right, procedural rights, exercise of subjective right, case law, signs of abuse of procedural rights, types of abuse of procedural rights.*

**Цитування (ДСТУ 8302:2015):** Гуртова К. М. Деякі аспекти зловживання правом у цивільному та господарському судочинстві. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.02>.

**Citation (APA):** Hurtova, K. M. (2024). Some aspects of the abuse of rights in civil and economic proceedings. *Law and Safety*, 1(92), 23–31. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.02>.